

De beuk erin

Deel I, twee bijzondere beuken in vorm en kleur

"Aan de slag, Mauritz", galmde door de telefoon, "de vakantie is voorbij. Aan de gang voor de speciale editie voor de GrootGroenPlus Beurs in Zundert. En graag een verhaal over een parkboom of parkbomen." "Ja Raats, ik gooi de beuk erin!" Hiermee waren het onderwerp en de titel van dit artikel meteen geboren.

Auteur: Jan P. Mauritz

Helaas had ik minder zeggenschap over de hoofdfoto en titel bij mijn vorige artikel in *Boomzorg* nr. 4 over 'de ideale schoonzoon', de plataan. Kijk nog maar eens terug in die editie en vooral naar de foto die de redactie had gekozen, dan weet je direct wat ik bedoel. (Het volgende is dan ook geheel voor mijn rekening.) "Als één van mijn dochters met zo'n type thuis zou komen, dan is de vijver gelukkig diep genoeg!", roep ik quasi-teleurgesteld door de telefoon. "Ho, ho, stop maar", roept de redacteur, en de bezinning volgt vrijwel direct.

"Het worden dus beuken, dame, en wel in drie delen: twee bijzondere beuken in vorm en kleur in dit deel, en vervolgens de rest van het geslacht in de reguliere uitgaven."

'De beuk erin' is een oud gezegde uit de Nederlanden met, zoals zoveel van dit soort uitspraken, een directe relatie met het leven van alledag. Het is een term uit de landbouw van eeuwen terug, waar bij de verwerking van vlas het zogenaamde 'braken' gebruikelijk was. Het gerootte vlas, dat een dag of tien onder water had liggen 'rotten' werd ontdaan van de houtige delen van de stengel om de vezels te winnen. Heel vroeger gebeurde dat met een grote beukenhouten klos (en daar komt inderdaad het gezegde vandaan). In latere tijden deed men dat met een zogenaamde rolbraak. Het werk ging daardoor een stuk sneller, maar het bleef ontzettend

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* - het Plantenrijk - behoort het geslacht *Fagus* tot de orde van de *Fagales* en daarbinnen tot de familie van de *Fagaceae* of *Cupuliferae* (cupula = beker).

De familie *Fagaceae* zijn nootvrucht dragende katjesdragers. De verhoogde bloembodem groeit uit tot een beker, of anders gezegd: een napje dat de nootvrucht geheel (*Fagus* met een vierkleppige cupula) of gedeeltelijk (*Quercus*) omsluit. Andere geslachten binnen deze familie zijn *Fagus*, *Castanea*, *Nothofagus* en de, voor de meeste stervelingen onder ons, onbekende geslachten *Castanopsis*, *Lithocarpus* en *Pasania*. Beuken kunnen met gemak 250 tot 300 jaar oud worden en ook wel nog ouder, maar het zijn geen superoude knoepers zoals *Quercus* en *Tilia*, die wel veel en veel ouder kunnen worden, zoals ook beschreven in dit vakblad. *Fagus* is een geslacht van bladverliezende bomen met tien soorten. Over één soort, en hoe kan het ook anders, zijn 'mijn vrienden' het niet helemaal of helemaal niet eens of het wel een soort is of een variatie binnen een soort. *Fagus taurica* is de zeer onbekende species waar we het over hebben. Er bestaat ook nauwelijks informatie over deze soort. Ikzelf heb slechts éénmaal van het bestaan van deze soort gehoord/gelezen, deze nooit gezien, dus ik weet het niet. Maar, om geen enkele bijdrage te leveren aan de besluiteloosheid in dezen: "het is een var, dus negen soorten en een aantal vars en cv's en deze laatste groep vooral van *Fagus sylvatica*."

tend zwaar. Mijn versie van 'de beuk erin' is simpel en u kunt wel raden welke kant het op gaat, hè?! Beuken planten, met allerlei kroonvormen, verschillende bladeren, bijzondere kleuren en vervolgens genieten van deze bomen.

Kenmerken

Alle soorten van de beuk komen voor in de gematigde zone van het noordelijk halfrond, met inbegrip van de subtropische klimaatzones van Europa, het Midden-Oosten, Klein-Azië, Azië, Japan, en de Verenigde Staten van Amerika. De bladverliezende, woudvormende beuken zijn heel grote, hoge bomen met meestal ook

brede kronen van 25 tot 35 meter hoog. Op ideale locaties nog veel hoger, zoals in de buurt van Brussel, in het Zoniënwoud. Daar staan exemplaren van meer dan 45 meter hoog. De bomen zijn omstreeks 1777 aangeplant en hebben stamontrekken van rond de 520 cm op 1,30 meter hoogte. Beuken in bosverband zijn bomen met middelzware, meestal lange, rechte stammen met boven de halve hoogte gesteltakken die de forse kronen torsen. De bovenste takken zijn meer opgaand dan spreidend. Solitaire bomen vertonen zware gesteltakken, min of meer doorbuigend en tot aan de grond vertakte, enorme kronen met een meestal tot in de top

Monumentale beukenlaan.

doorgaande stam. De meeste beuken vormen een zwaar, niet diepgaand, breed spreidend wortelgestel en op de armere, steenachtige gronden een aangepast, zeer grillig wortelgestel dat alle mogelijkheden benut. De stamschors en de schors op de gesteltakken van de grote beukensoorten zijn aanvankelijk glad en grijs in alle tinten en op latere leeftijd donkergrijs en fijnkorrelig ruw tot bij sommige soorten lichtgegroefd. De afwezigheid van echte, beschermende schors op de stam en de gesteltakken vraagt bij beuken bijzondere aandacht zowel in de aanplantfase, als later in beheermaatregelen om toch vooral sterke en directe zonnestraling en daardoor verbranding te voorkomen. *“Dat is geen nieuws, Mauritz, dat weten we wel”*, zijn verzuchtingen van een aantal van u op de achtergrond. Gelukkig maar; ik houd er wel direct over op, of toch?

De twijgen van beuken zijn stevig, glad en dun, soms eerst behaard, maar meestal kaal en bruin tot glanzend bruin van kleur. Op de doorsnede van de twijg is de hoekige tot ronde groene merg zichtbaar. Beuken bezitten vrijwel allemaal vrij veel kortloten.

De knoppen zijn spits, spoelvormig met een scherpe top en bruin van kleur, met dakpansgewijze, aanliggende schubben die meestal kaal en glad zijn, op enkele uitzonderingen na, met korte en zachte beharing langs de randen. De eindknop is vaak opgaand en aanliggend en de zijknoppen meer schuin afstaand. Heel herkenbaar bij beuken is het schuiven van de knopschubben (het uitlopen, dus), waarbij vanuit de binnenzijde zijdeachtige, zacht behaarde uitloop van de knoppen plaatsvindt.

De bladstand is verspreid, met enkelvoudige bladeren en met een grote verscheidenheid aan grootte, bladvorm, bladrand, bladoppervlakte, bladkleur, bladglans e.d., verschillend per species. De bladrand kan gaaf zijn, maar ook gegolfd, getand, met of zonder wimpers, aan vrij korte stelen met evenwijdige tot bij de bladrand afbuigende nerven. Het bladmerk op de twijgen is klein, hart- of niervormig met drie sporen. De bloeiwijze van beuken is eenhuizig met eenslachtige bloemen (ik zeg niks). De mannen aan de basis van de scheuten in de oksels van de knoppen in ronde hangende hoofdjes op en slank steelte. De bloeiwijze bestaat uit acht tot zestien meeldraden in een vier- tot zevenlobbige kelk. De vrouwen bestaan uit twee bloemen die aan de basis omgeven staan door schubben die na de bevruchting de *cupula* oftewel het napje

Vierkleppige cupula (dicht).

vormen, dat in aanvang leerachtig en borstelig is. De vrucht is het overbekende driehoekige nootje, een of twee bij elkaar, en geheel omgeven door een vierkleppig, houtig napje, de *cupula*, en vandaar de synoniemnaamgeving van de familie, de *Cupuliferae*.

Beuken in Europa, verspreiding, het voorkomen van, historie en gebruik van deze makkers komen in de volgende uitgaven aan de orde, daar mijn focus er nu op ligt om u een aantal bijzondere soorten voor te stellen. Dus het vervolg van beuken komt in *Boomzorg* nr. 5 en nr. 6; mis hem niet!

Het sortiment

Ik ga u twee beuken voorstellen en wel de bomen die ik in eerste instantie voor dit deel I, de bijzondere parkbomen, de moeite waard vind en waarvan deze kennismaking met u hopelijk zal leiden tot een veelvuldiger gebruik van deze zeer fraaie bomen. Er zijn dus veel meer beuken die allemaal door hun verscheidenheid en verschillende eigenschappen goed toepasbaar zijn in het openbaar groen, parken, begraafplaatsen, maar ook als straat- en laanboom of als sieraad in de kantoor- of de (wat grotere) privétuin. Zoveel soorten en cultivars... er is er altijd één voor u beschikbaar. Beuken zijn ook, met verstand, goed te snoeien en te vormen door middel van de schaar. Denk maar aan de bekende beukenhaag en zodoende wordt de toepasbaarheid van dit

geslacht aanzienlijk verruimt.

Voor de goede orde: je kunt alle beuken, en eigenlijk alle bomen, als parkboom toepassen, maar niet alle beuken/bomen als bijvoorbeeld straat- en laanboom toepassen.

Mag ik u voorstellen aan twee botanische soorten:

***Fagus engleriana*: de Chinese beuk**

Het natuurlijk verspreidingsgebied van deze Chinese beuk ligt in het stroomgebied van de rivier de Jangtse Kiang in Centraal-China en de boom is de meest noordelijk groeiende beuk in China. De boom komt voor in gemengde loofhoutbossen met onder andere *Acer cappadocicum*, *Carpinus cordata* en *Hovenia dolcis*, en in

Fagus engleriana.

westelijke districten met *Euptelia pleiosperma*, *Acer davidii* en *Davidia involuocrata*. De boom is zo rond 1890 ontdekt door de Ierse arts en botanicus Augustine Henry (1857-1930) en door de beroemde Engelse bomenzoeker Ernest Wilson (1876-1930) in 1907 in het Arnold Arboretum in Boston en in 1911 in Kew Gardens geïntroduceerd. De soortnaam *engleriana* is een eerbetoon aan de Duitse professor en botanicus H.G.A. Engler die zeer veel betekend heeft in de plantennamenbusiness.

De *Fagus engleriana* is een niet al te grote beuk tot ca. 20 meter hoog, met donkergrijze, licht-gegroefde stamschors. Het is vaak een meerstammige boom met glanzend bruine en later grijze twijgen met ovaal tot elliptisch blad van 5 tot 11 cm lang en 2,5 tot 5 cm breed, en de grootste breedte in of onder het bladmidden. Het blad is iets toegespitst met een gave tot gegolfde bladrand met een wigvormige tot ronde bladvoet en tien tot veertien paar nerven. Bijzonder is de kleur van het blad: duidelijk blauwig groen tot groen aan de bovenzijde en aan de onderzijde, waarbij de bovenzijde glanzend is en de onderzijde meer dof. De kleur van de bladeren, eigenlijk de intensiteit van de blauwe component in het kleurenpalet, is afhankelijk van de standplaats waarbij 'warme voeten' een positieve rol op de kleur hebben, dus niet blauw van de kou, maar juist tegenovergesteld.

Een bijzonder fraaie parkboom, die vanzelfspre-

kend niet ontbreekt in de Bomenallee op de Floriade in 2012.

***Fagus grandifolia*: de Amerikaanse beuk**

Deze prachtige boom komt voor in de oostelijke staten van Noord-Amerika tot in Canada aan toe. Het is eigenlijk de Amerikaanse tegenhanger van onze *Fagus sylvatica*, die zowel in vrijwel zuivere opstanden, als in gemengde loofhoutbossen voorkomt in dit gebied, tot ca. 1700 meter hoogte tegen de bergketens aan. Bosbroeders zijn dan onder andere *Acer saccharinum*, *Betula alleghaniensis*, *Tilia americana* en *Pinus strobus* als verdwaalde naaldrakker.

De allergrootste Amerikaanse beuken komen voor in de riviergebieden van de Ohio- en Mississippirivier. De boom vormt in dit soort omstandigheden ook wortelopslag. Bomen worden daar ca. 38 meter en hoger, maar in cultuur beduidend kleiner: tot ca. 25-28 meter hoog. Het is een belangrijke houtleverancier en levert duurzaam licht- tot donkerrood sterk en hard gebruikshout. Het blad is voor beuken groot, tot 12-14 cm lang, en lang eivormig toegespitst, de bladrand gezaagd en er zitten negen tot vijftien paar nerven die bij de bladrand ietwat afbuigen. De schors is grijs en erg glad, ook op latere leeftijd, waardoor zonnebrand een groot gevaar is voor deze species. De boom geeft vruchten vruchtjes, dus houd ook daar rekening mee bij de plantlocatiekeuze. Het is een prachtige parkboom en deze makker heeft twee vars

(ik zeg weer niks), namelijk de var. *caroliniana*, voornamelijk voorkomend in de staten North en South Carolina, met meer donkergroen en leerachtig blad met een fijnere vertanding in de bladrand, en de andere var. *pubescens*, waarbij aan de bladeren zowel aan de onder- als aan de bovenzijde een meer of minder aanwezige donsachtige beharing aanwezig is die een invloed op de kleurherkenning geeft en dus ook een extra bijzonderheid aan deze parkboom levert.

Fagus sylvatica en cultivars van de inlandse beuk volgen in deel II en III van dit feuilleton en zijn te lezen in de reguliere uitgave van *Boomzorg*. Deze worden aanzienlijk uitgebreider dan dit deel, daar ik enkele zaken voor u tot op het bot ga beschrijven.

Het wordt wat, dat belooft ik u! En voor nu: de groeten van Mauritz.

De auteur Jan P. Mauritz VRT is zelfverklaard boomoloog en unit manager Bomen en Beplanting bij Cyber bv.